

Krystian Chołaszczynski*

Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu

OPERACJA URIC – NAJWIĘKSZA ZAGRANICZNA OPERACJA MILITARNA REPUBLIKI ZIMBABWE RODEZJI¹

Wstęp

Operacja URIC – która oficjalnie trwała od 1 do 7 września 1979 r. – to największa operacja militarna zorganizowana przez Republikę Zimbabwe Rodezji przy współpracy Republiki Południowej Afryki poza granicami państwa. Skierowana była przeciwko siłom Afrykańskiej Armii Wyzwolenia Narodowego Zimbabwe (*Zimbabwe African National Liberation Army* – ZANLA), która stanowiła zbrojne ramię najważniejszej organizacji opozycyjnej wobec władz w Salisbury², Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe (*Zimbabwe African National Union* – ZANU). Wspomniane siły wspierane były przez Główne Siły na rzecz Wyzwolenia Mozambiku (*Forças Populares De Libertação De Moçambique / Popular Forces for the Liberation of Mozambique* – FPLM), które stanowiły wydzieloną część Sił Zbrojnych Mozambiku (*Força Armadas de Moçambique / Mozambique Armed Forces* – FAM), a także militarne skrzydło rządzącej partii: Frontu Wyzwolenia Mozambiku (*Frente de Libertação de Moçambique* – FRELIMO). Po podpisaniu traktatu pokojowego w Mozambiku w 1992 r. i wchłonięciu byłych rebeliantów z Narodowego Ruchu Oporu Mozambiku (*Resistência*

* Krystian Chołaszczynski – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce oraz magister stosunków międzynarodowych (absolwent UMK Toruń); wykładowca Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej oraz konsultant w Regionalnym Ośrodku Debaty Międzynarodowej w Toruniu, członek zarządu Towarzystwa Przyjaciół Janikowa im. Henryka Czamana.

¹ Republika Zimbabwe Rodezji była nieuznanym na świecie państwem. Istniała bardzo krótko: od 1 czerwca do 12 grudnia 1979 r. Obejmowała dzisiejsze terytorium Republiki Zimbabwe. Wcześniej była to brytyjska kolonia o nazwie Rodezja Południowa, która 11 listopada 1965 r. jednostronnie ogłosiła niepodległość. Wielka Brytania nie uznała tego faktu. W grudniu 1979 r. obszar ten ponownie stał się kolonią brytyjską, a w kwietniu 1980 r. powstało niepodległe Zimbabwe.

² W 1981 r. nastąpiła zmiana nazwy miasta na Harare.

Nacional Moçambicana – RENAMO) FPLM/FAM zostało przekształcone w Siły Zbrojne na rzecz Obrony Mozambiku (*Forças Armadas de Defesa de Moçambique/ Armed Forces for the Defence of Mozambique* – FADM)³. Żołnierze Rodezyjskich Sił Bezpieczeństwa (*Rhodesian Security Forces*) w liczbie 400 wspierani przez lotnictwo Rodezyjskich Sił Powietrznych (*Rhodesian Air Force* – RhAF) oraz Południowoafrykańskich Sił Powietrznych (*South African Air Force* – SAAF) dokonało ataku na liczne cele znajdujące się w Mozambiku.

Oficjalnie przyjmuje się, że ZANLA i FPLM straciły w sumie 300 żołnierzy, a połączone siły Zimbabwe Rodezji i RPA – zaledwie 15. Pomimo takich proporcji Pretoria i Salisbury uznały operację URIC za klęskę z kilku powodów: podstawowe założenia militarne nie zostały zrealizowane, straty osobowe w trakcie jednej operacji były największe podczas całej wojny z zimbabweńskimi organizacjami wywoleńczymi, a poza tym pierwszy raz w rodezyjskiej historii nie udało się ewakuować ciał poległych. W tle opisywanych wydarzeń pojawia się jeden bohater, a jest nim ręczny granatnik RPG-7, który spowodował wszystkie straty Rodezyjskich Sił Bezpieczeństwa.

Powyższa problematyka jest w sposób niedostateczny obecna w literaturze. Przy analizie dostępnych materiałów od razu rzuca się w oczy, że tylko członkowie sił zbrojnych Zimbabwe Rodezji w sposób kompleksowy opisali to, co się wydarzyło w pierwszych dniach września 1979 r. Operacja URIC zarówno wśród ZANU/ ZANLA, jak i FPLM nie zajęła ważnego miejsca i z tego powodu niniejszy artykuł musiałem oprzeć na wspomnieniach tylko jednej strony. Do rekonstrukcji wydarzeń przyjąłem dwa teksty: kpt. Johna Faileya z RhAF-u⁴, który bezpośrednio uczestniczył w omawianych wydarzeniach, oraz Alexa Bindy⁵, który w jednym artykule umieścił notatki i wspomnienia kilku członków jednostek zbrojnych Zimbabwe Rodezji.

Strony konfliktu

Operacja URIC stanowi jeden z ostatnich akordów wojny rodezyjskiej⁶. Dnia 11 listopada 1965 r. władze w Salisbury (brytyjska kolonia Rodezja Południowa),

³ *Mozambican Peace Process in Perspective*, raport organizacji Conciliation Resources, s. 89-97, http://www.c-r.org/sites/default/files/Accord%20Mozambique_Key%20actors.pdf [dostęp: 28 X 2014 r.].

⁴ J. Failey, *Operation Uric*, materiał opublikowany na stronie Rhodesian Army Association, <http://rhodesianforces.org/OperationUric.htm> [dostęp: 18 X 2014 r.].

⁵ A. Binda, *Operation URIC – Gaza, Mozambique*, w: „Lion and Tusk”, Vol. 5, No. 2, February 1994, <http://www.rhodesia.nl/uric1.htm> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁶ Sytuacja w brytyjskiej kolonii Rodezji Południowej nosi w literaturze różne określenia. Żadne państwo na świecie nie uznało istnienia samowwęższej Republiki Rodezji. Określenie „wojna rodezyjska” skupia się na działaniach organizacji wywoleńczych przeciwko rządowi obywateli pochodzenia europejskiego. Podobnie należy rozumieć popularne w literaturze

które reprezentowały interesy obywateli rasy białej, ogłosiły jednostronną deklarację niepodległości (*Unilateral Declaration of Independence* – UDI), która nie została uznana przez żadne państwo na świecie. Główną partią polityczną w owym czasie był Front Rodezyjski (*Rhodesian Front*), a na jego czele stał charyzmatyczny Douglas Ian Smith. W 1961 r. w Rodezji Południowej zamieszkiwało 2 900 000 przedstawicieli rasy czarnej, 221 000 osób pochodzących z Europy oraz 17 300 obywateli posiadających inne pochodzenie etniczne⁷. Jednakże Front Rodezyjski nie chciał dzielić się władzą z większością obywateli, którzy wywodzili się spośród rasy czarnej, a poza tym dążył do wprowadzenia systemu segregacji rasowej podobnej do apartheidu w RPA. Namacalnym symbolem tego był nierówny podział ziemi. Zdecydowanej większości obywateli przydzielono tylko 22% dostępnych gruntów, które skategoryzowano jako Rezerwy Afrykańskie (*Tribal Trust Lands*). Z kolei mniejszość wywodząca się z rasy białej miała do dyspozycji aż 51% wszystkich ziem, czyli 49 149 174 akrów (*The European Area*). Z tego powodu dość często kryzys rodezyjski określa się mianem wojny chłopskiej⁸ o ziemię, choć zapewne w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. głównym celem miała być niepodległość Zimbabwe⁹. We współczesnym Zimbabwe 28 kwietnia czczony jest jako „Dzień Chimurenga” i właśnie to słowo, wywodzące się z języka *shona* oznaczające walkę, jest najczęściej używane na określenie walki zbrojnej z lat 1965/1966–1980¹⁰. Tego właśnie dnia 1966 r. miały paść pierwsze strzały zbrojnego powstania ludów zamieszkujących tenże kraj przeciwko władzom, które były kształtowane tylko przez przedstawicieli rasy białej. Według oficjalnej wersji zdarzeń w bitwie pod Chinhoyi miało zginąć siedmiu członków ZANLA. Jednocześnie tego samego dnia wspomina się najsłynniejszą przewodniczkę duchową ludu Shona, Mbuyę Nehandę, która została stracona przez brytyjską armię po upadku powstania ludów Shona i Ndebele z lat 1896–1897. Wydarzenia te przeszły do historii jako Pierwsza Chimurenga¹¹. Nieco inaczej przedstawiają

angielskiej sformułowanie „Rhodesia Bush War”/Wojna Rodezyjska. Wśród bojowników o niepodległość Zimbabwe rozpowszechniło się z kolei określenie „Druza Chimurenga”. Podczas „pierwszej Chimurengi” pod koniec XIX w. doszło do wspólnego wystąpienia dwóch głównych wspólnot etnicznych przeciwko brytyjskiej polityce zmierzającej do zagarnięcia tych ziem.

⁷ L. Ratajski, *Afryka*, Warszawa 1963, s. 252.

⁸ Zob. M.W. Solarz, *Walka o władzę w Zimbabwe w latach 2000–2002*, Warszawa 2006; T. Royle, *Winds of Change. The end of Empire in Africa*, Cambridge 1996.

⁹ H. Zins, *Historia Zimbabwe*, Warszawa 2003, s. 184.

¹⁰ Solomon Murungu & Zambuko Projects, 2004, „What is Chimurenga?”, http://www.zambuko.com/mbirapage/resource_guide/pages/music/chimurenga.html, [dostęp: 23 XI 2014 r.].

¹¹ K. Chołaszczyński, *Etnopolityka jako funkcjonalny element kształtujący system polityczny Republiki Zimbabwe*, Toruń 2014, s. 205.

początek konfliktu siły związane z „dawną” Rodezją. W rodezyjskiej tradycji za początek walk zbrojnych przyjmuje się zamordowanie farmera Petrusa Oberholzera 4 lipca 1964 r. przez członków ZANU, którzy mieli działać w ramach grupy Crocodile – trzech schwytano, a dwóch z nich po procesie powieszono¹².

Wraz z uniezależnieniem się Rodezji Południowej w 1965 r. i powstaniem Republiki Rodezji w 1970 r. na południu Afryki ukształtowały się tzw. białe imperia, czyli terytoria, gdzie prawnie wprowadzono segregację rasową. Oprócz Rodezji były to Republika Południowej Afryki oraz portugalskie kolonie w Mozambiku i Angoli, a także okupowana przez RPA Namibia. Wraz z rewolucją goździków upadło portugalskie imperium kolonialne, a Angola i Mozambik w 1975 r. uzyskały niepodległość. Tym samym tzw. grupa państw frontowych (Tanzania, Zambia, Botswana), czyli koalicja przeciwko białym imperiom, zyskała nowych członków, a kolejnym ich celem stała się właśnie Rodezja. Przełożyło się to na intensyfikację działań zbrojnych¹³.

Ruch wyzwolenczy ZANU powstał w 1963 r., na skutek rozłamu w Afrykańskim Ludowym Związku Zimbabwe (*Zimbabwe African People's Union* – ZAPU). Związane to było z walką o przywództwo i wizję dalszego działania. Na czele nowego ruchu stanęli Ndabaningi Sithole¹⁴, Herbert Wiltshire Hamandishe Chitepo¹⁵, Edgar Tekere¹⁶, Leopold Tapfumaneyi „Lew

¹² A. Binda, *The Saints: The Rhodesian Light Infantry*, Johannesburg 2007, s. 38, http://books.google.pl/books?id=OgAMVbWYTssC&pg=PA3&hl=pl&source=gb_s_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false [dostęp: 21 XI 2014 r.].

¹³ Zob. Z. Dobosiewicz, T. Łętocha, M. Malinowski, „*Białe imperium*” Południowej Afryki, Warszawa 1974; M.J. Malinowski, *Białe mocarstwo Czarnego Łądu*, Warszawa 1986.

¹⁴ Ndabaningi Sithole (1920-2000) – nauczyciel, duchowny i lider ruchu wyzwolenczego w Rodezji Południowej. Jeden z założycieli Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe ZANU. Więziony w latach 1966-1973. W tym czasie władzę w ZANU przejął Robert Mugabe. Po uzyskaniu niepodległości przez Zimbabwe ze strachu o swoje życie udał się na emigrację, do Stanów Zjednoczonych, gdzie przebywał w latach 1984-1992. Po powrocie do kraju więziony za rzekomą próbę zamordowania prezydenta Mugabe. Ndabaningi Sithole, „*Encyclopædia Britannica*”, <https://www.britannica.com/biography/Ndabaningi-Sithole>, [dostęp: 31 V 2017 r.].

¹⁵ Herbert Wiltshire Tfumaindini Chitepo (1923-1975) – jeden z założycieli i pierwszych liderów Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe ZANU. Zamordowany 18 marca 1975 r. (bomba w samochodzie). Jego śmierć umożliwiła przejście pełni władzy w ZANU przez Roberta Mugabe. B. Chidzero, Z. M. Gamanya, *Herbert Wiltshire Tfumaindini Chitepo*, <http://www.colonial-relic.com/herbert-wiltshire-tfumaindini-chitepo/>, [dostęp: 31 V 2017 r.].

¹⁶ Edgar Tekere (1937-2011) – jeden z założycieli Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe ZANU. Uczestnik rozmów na temat niepodległości państwa podczas konferencji w Lancaster House. Minister w pierwszym gabinecie premiera Mugabe. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. w politycznym sporze z Robertem Mugabe. C. W. Dugger, *Edgar Tekere, Leader in Fight for Zimbabwe Independence, Dies at 74*, 9 czerwiec 2011, <http://www.nytimes.com/2011/06/10/world/africa/10tekere.html?ref=deathsobituaries>, [dostęp: 31 V 2017 r.].

z Chirumhanzu” Takawira¹⁷ oraz Enos Nkala¹⁸. Kryzys polityczny wewnątrz ZANU w 1974 r. spowodował, że na czele formacji – po zabójstwie Chitepo – stanął Robert Gabriel Mugabe¹⁹. ZANU miał status partii politycznej, a jego siły zbrojne były zgrupowane w ramach ZANLA. Jak podaje Henryk Zins²⁰, główne jednostki liczyły co najmniej 5 tysięcy bojowników, a następne 5 tysięcy było stale szkolonych w Mozambiku przez doradców z Chińskiej Republiki Ludowej, Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, Tanzanii oraz Libii. Mozambik natomiast korzystał z pomocy ZSRR. Pomimo niewielkich sił regularnych ze wszystkich formacji wywoleńczych ZANLA była najlepiej wyposażona, a jej członkowie byli doskonale wyszkoleni; należy podkreślić, że istniało wiele formacji o charakterze nieregularnym, przez co wielkość personelu była znacznie większa: partyzanci, agenci, działacze terenowi itd.²¹ Do grudnia 1979 r. na czele Afrykańskiej Armii Wyzwolenia Narodowego Zimbabwe stał Josiah Magama Tongogara²².

Po ogłoszeniu UDI oraz zaktywizowaniu się partyzantki Salisbury musiało coraz więcej uwagi skupiać na sprawnym organizowaniu sił zbrojnych. W tym celu premier Smith powołał Narodowe Dowództwo Połączonych Operacji (*National Joint Operations Command*), które kierowało sześcioma sztabami terenowymi.

¹⁷ Leopold Takawira (1916-1970) – znany pod pseudonimem Lew z Chirumhanzu. Jeden z założycieli i pierwszy wiceprzewodniczący Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe ZANU. Za działalność aresztowany przez władze rodezyjskie. Zmarł w więzieniu na skutek powikłań pocukrzycowych.

Z. M. Gamanya, J. M. Chinamano, *Leopold Takawira*, <http://www.colonialrelic.com/leopold-takawira/>, [dostęp: 31 V 2017 r.].

¹⁸ Enos Nkala (1932-2013) – działacz na rzecz wyzwolenia Zimbabwe, wielokrotnie więziony. Jeden z założycieli Afrykańskiego Narodowego Związku Zimbabwe ZANU. Oskarżany o udział w masakrze ludu Ndebele w latach 1983-1987 w trakcie wydarzeń, które przeszły do historii jako Gukurahundi.

J. N. Ndlovu, *Zanu PF founder Enos Nkala dies*, <http://www.newsday.co.zw/2013/08/22/zanu-pf-founder-enos-nkala-dies/>, [dostęp 31 V 2017 r.].

¹⁹ R.W. Johnson, W. Mhanda, *How Mugabe came to Power*, <http://www.lrb.co.uk/v23/n04/rw-johnson/how-mugabe-came-to-power> [dostęp: 22 XI 2014 r.].

²⁰ H. Zins, *Historia Złmabwbe*, Warszawa 2003, s. 162.

²¹ H. Zins, dz. cyt., s. 162; K. Chityo, M. Rupiya, *Tracking Zimbabwe's political history: The Zimbabwe Defence Force from 1980-2005*, London 2006, s. 334.

²² Josiah Magama Tongogara (1938-1979) – dowódca Afrykańskiej Armii Wyzwolenia Zimbabwe ZANLA. Zginął w wypadku samochodowym kilka dni po podpisaniu porozumienia na konferencji w Lancaster House. Niejasne okoliczności śmierci mogą sugerować zamach – Tongogara był uważany za rywala Mugabe w walce o najwyższe stanowiska w niepodległym Zimbabwe.

J. M. Tongogara, S. Mujuru, *Tongogara, Mujuru: Did the revolution devour its own?*, <http://www.thestandard.co.zw/2013/01/13/tongogara-mujuru-did-the-revolution-devour-its-own/> [dostęp: 23 XI 2014 r.].

W najlepszym okresie siły rządowe dysponowały 35-tysięczną armią²³ i miały do dyspozycji 64 samoloty²⁴, 60 pojazdów opancerzonych oraz około 100 wozów bojowych. Do tego należy dodać najemników, których szacunkowe dane określają na blisko 11 tysięcy – głównie z RPA, USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Izraela i in. Zawodową armię w blisko 1/3 stanowili przedstawiciele rasy czarnej z mniej licznych ludów: We, Tonka, Leja, Sena-Zambezi oraz Pedi. Partyzanci zaś wywodzili się głównie z Shona i Ndebele. Na uwagę zasługuje fakt, iż w armii rodezyjskiej, jak również w formacjach wyzwoleniczych walczyli przedstawiciele Karanga. W armii Rodezji utworzono z nich dwie doborowe jednostki w ramach grup specjalnych: *Selous Scouts*²⁵ oraz *Grey's Scouts*²⁶. Przyjmuje się, że służba w rodezyjskiej armii członków mniejszych wspólnot etnicznych była formą obrony ich interesów przed większymi liczebnie wspólnotami etnicznymi – ZANU było zdominowane przez najliczniejszych Shona. Na czele armii Zimbabwe Rodezji w owym czasie stał gen. Peter Walls²⁷.

Od 1976 r. Salisbury znalazło się w niekorzystnej sytuacji politycznej, militarnej, gospodarczej i międzynarodowej. Wielka Brytania, Stany Zjednoczone oraz RPA dążyły do jak najszybszego zakończenia wojny rodezyjskiej, ale w taki sposób, by władzy nie przejęli komuniści – w owym czasie ruchy wyzwolenicze były bardzo rozdrobnione, co nie sprzyjało ewentualnej stabilności po transformacji Rodezji, ZANU natomiast wyraźnie głosił hasła komunistyczne. Poza tym pojawiły się trudności gospodarcze, a przedłużający się konflikt spowodował wyjazd znacznej liczby osób rasy białej, a przez to zmniejszenie liczby rezerwistów o 10%. W tej sytuacji premier Rodezji Smith zaproponował porozumienie wewnętrzne (*Internal Settlement*). Ostatecznie podpisał je 3 marca 1978 r., ale tylko z niektórymi reprezentantami obywateli rasy czarnej z bp. Abelem Muzorewą na czele, który przewodził Zjednoczonej Afrykańskiej Radzie Narodowej (*United African National*

²³ Dokładniej: 12-miesięczna służba wojskowa; rezerwy policji; jednostki obrony terytorialnej *Territorial Force* – około 10 tysięcy; najemnicy z *Rhodesian African Rifles*; policja w formacji kolonialnej BSAP – za: Z. Dobosiewicz, T. Łętocha, M.J. Malinowski, „Białe Imperium” Południowej Afryki, s. 203–205.

²⁴ Eskadry myśliwców Hunter i Vampire, lekkich bombowców Canberra, samolotów rozpoznawczych Provost, transportowców Dakota i śmigłowców Alouette – za: Z. Dobosiewicz, T. Łętocha, M.J. Malinowski, „Białe Imperium” Południowej Afryki, s. 204.

²⁵ Oficjalna strona upamiętniająca *Selous Scouts* stworzona i administrowana przez byłego członka tej formacji T. A. L. Dozera, http://selousscouts.tripod.com/home_page.htm [dostęp: 23 XI 2014 r.].

²⁶ M.J. Malinowski, *Zimbabwe u wrót niepodległości*, Warszawa 1980, s. 187–188.

²⁷ A. Cowell, *Peter Walls, General in Zimbabwe, Dies at 83*, „The New York Times” 2010, July 22, http://www.nytimes.com/2010/07/22/world/africa/22peterwalls.html?_r=0 [dostęp: 25 XI 2014 r.].

Council UANC)²⁸. ZANU odrzuciło w całości porozumienie i zintensyfikowało działania partyzanckie. Z dniem 1 czerwca 1979 r. zamiast nieuznawanej Republiki Rodezji powstała Republika Zimbabwe Rodezja w oparciu o *Internal Settlement* podpisane przez D.I. Smitha, A. Muzorewę, Jeremia Chirau oraz Ndabaningi Sitholego²⁹. Po podpisaniu tzw. porozumienia wewnętrznego w 1978 r. na terenie Libii, Sudanu, Zairu i Ugandy zaczęto szkolić i przygotowywać zbrojne ramię UANC Muzorewy. Pod koniec 1978 r. włączono je do armii rządowej Rodezji w ramach tzw. sił posiłkowych (*auxiliary forces*) – blisko 2 tysiące żołnierzy. Ich głównym zadaniem było zwalczanie właśnie ZANLA³⁰.

Dnia 25 czerwca 1975 r. Republika Mozambiku uzyskała niepodległość i przestała być portugalską kolonią, a władzę przejęło FRELIMO. Jego lider, Samora Moisés Machel, został pierwszym prezydentem kraju. Ponieważ nowe władze w sposób jawny zaczęły wspierać ZANU/ZANLA, naraziły mozambickie państwo na ataki ze strony rodezyjskiej armii. Jednak najważniejszym elementem destabilizowania rządów Machela było sfinansowanie i wspieranie konserwatywnej partii o nazwie Narodowy Ruch Oporu Mozambiku (*Resistência Nacional Moçambicana* RENAMO) przez Rodezję, RPA i Stany Zjednoczone, a działania zbrojne RENAMO trwały aż do 1992 r. Wbrew wszystkiemu pozycja FRELIMO wydawała się niezagrażona i z tego powodu rodezyjskie siły zbrojne atakowały wybrane cele – najczęściej związane z ZANU. Już w marcu 1975 r. jednostka *Selous Scouts* zaatakowała bazę ZANLA we wsi Caponda, 55 kilometrów od granicy. Rok 1976 to intensyfikacja działań partyzanckich Afrykańskiej Armii Wyzwolenia Narodowego Zimbabwe oraz wprowadzenie dotkliwych sankcji ekonomicznych Mozambiku wobec Rodezji polegających na zamknięciu dostępu do portów w miastach Maputo i Beira. Tym samym rodezyjskie państwo stało się w całości uzależnione od rynku RPA i kontynuowało ataki na cele w Mozambiku. Na początku 1976 r. w ramach operacji *Small Bang* zaatakowano bazy ZANLA w Chicombidzi i Pafuri. Przez następne dwa lata takich ataków było ponad 400³¹. Po utworzeniu Republiki Zimbabwe Rodezji i odrzuceniu „porozumienia

²⁸ Rząd Tymczasowy (premier Smith, trzech wicepremierzy z ruchów wyzwoleniczych, a wśród nich Muzorewa); Parlament (100 osób; 28 deputowanych reprezentujących interesy obywateli rasy białej); 10 lat miały być chronione interesy obywateli rasy białej; rządy większości i niepodległość od 31 grudnia 1978 r.
H. Zins, dz. cyt., 156–160.

²⁹ Tamże, s. 165.

³⁰ M.J. Malinowski, dz. cyt., s. 188–189.

³¹ D.A. Robinson, *Curse on the Land: A History of the Mozambican Civil War*, This thesis is presented for the degree of Doctor of Philosophy of History for The University of Western Australia, 2006, <http://www.adelinotorres.com/teses/David%20Robinson,%20Curse%20on%20the%20Land-History%20of%20the%20Mozambican%20Civil%20War.pdf> [dostęp: 23 XI 2014 r.].

wewnętrznego” przez ZANU pod wodzą Mugabe oraz Mozambiku starcia zbrojne nie ustały.

Od uzyskania przez Mozambik niepodległości na czele armii stał gen. Sebastião Chinguane Marcos Mabote³². Trudno jednoznacznie określić wielkość sił mozambickich. Według dostępnych szacunków za lata osiemdziesiąte XX w. personel wojskowy liczył 15 800 osób i w ciągu kilku następnych lat bardzo szybko wzrósł do 80 000³³.

Przygotowania

Według rodezyjskich szacunków pod koniec 1978 r. około 11 tysięcy bojowników ZANLA prowadziło partyzanckie działania na obszarze Rodezji. Połowa z nich miała przedostać się z Mozambiku. Poza tym szacowano, że kolejne 15 tysięcy w każdej chwili może zostać rzuconych do walki, a większość z nich była szkolona przez wschodniego sąsiada w prowincji Gaza. Wcześniejsze działania mające na celu destabilizację sytuacji w Mozambiku, a polegające na wspieraniu RENAMO, nie powiodły się. Pozycja prezydenta Samora Machela w samym Mozambiku była niezagrożona, a w konsekwencji licznych rodezyjskich interwencji zbrojnych wzrastała chęć Machela do szybkiego zakończenia przedłużającej się wojny w Rodezji. Do Salisbury nadciągały meldunki, że Machel wraz z przywódcą militarnego skrzydła FRELIMO, którym był Sebastião Mabote, oraz z liderem ZANU, Robertem Mugabe, zawarł polityczny sojusz. Jego celem miało być zakończenie wojny i wymuszenie zmian w Rodezji. ZANLA miała zostać wzmocniona członkami FRELIMO, wyposażona, wyszkolona przez instruktorów ze Związku Radzieckiego i przerzucona do rodezyjskiego państwa nieuznawanego na całym świecie. Podstawowym militarnym celem miało być zajęcie południowo-wschodniej Rodezji i utrzymanie terenu. Siły przeznaczone do udziału w działaniach zbrojnych miały podlegać Mugabe, a ten zaś miał podlegać FRELIMO. Centrum operacyjne miało znajdować się w Mapai, gdzie znajdowała się kwatera główna 2 Brygady Mozambickich Sił Zbrojnych³⁴.

³² Zob. *Sebastião Mabote given state funeral*, <http://www.poptel.org.uk/mozambique-news/newsletter/aim200.html#story4>, Mozambique News Agency AIM Reports, No.200, 7th February 2001 [dostęp: 23 XI 2014 r.]; *História de Moçambique Sebastião Marcos Mabote*, <http://www.mol.co.mz/historia/galeria/mabote.html>, Moçambique on-line História de Moçambique, [dostęp: 23 XI 2014 r.]; B. Schemmel, *Index Ma-Mam*, <http://www.rulers.org/indexm1.html> [dostęp: 23 XI 2014 r.].

³³ *Mozambique Military Stats*, baza danych Nation Master, <http://www.nationmaster.com/country-info/profiles/Mozambique/Military>, [dostęp: 23 XI 2014 r.]; *Mozambican Peace Process in Perspective*, raport organizacji Conciliation Resources, s. 89-97, http://www.c-r.org/sites/default/files/Accord%20Mozambique_Key%20actors.pdf [dostęp: 23 XI 2014 r.].

³⁴ A. Binda, *Operation URIC – Gaza, Mozambique*, w: “Lion and Tusk”, Vol. 5, No. 2, February 1994, <http://www.rhodesia.nl/uric1.htm> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

Kapitan John Fairey pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. służył w 3 Szwadronie Rodezyjskich Sił Powietrznych (*Rhodesian Air Force RhAF*). Jak sam podaje, 31 sierpnia 1979 r. brał udział w odprawie, na której poinformowano jego oraz innych żołnierzy o zbliżającej się operacji militarnej poza granicami kraju. W owym czasie największym problemem dla władz w Salisbury miały być nieszczerne granice z Mozambikiem, przez które mieli przechodzić partyzanci z militarnego skrzydła ZANU/ZANLA. Ich bazy w tamtym okresie miały się głównie mieścić w prowincji Gaza. Wybór tego obszaru pogranicza nie był przypadkowy. Jak podkreśla Fairey, ten obszar jest przecinany licznymi wzgórzami, które doskonale nadają się do prowadzenia obserwacji, jak i przerzutu ludzi oraz sprzętu. Poza tym partyzanci z ZANLA mieli silne wsparcie sił zbrojnych Mozambiku FPLM – podobno jeden mozambicki żołnierz miał zostać pojmany w rejonie Kezi, w Matabelelandzie. ZANLA i FPLM współpracowały z sobą w sposób znaczący, a władze w Mozambiku zapewniały wsparcie logistyczne oraz udostępniały bazy, gdzie członkowie obu formacji wspólnie ćwiczyli³⁵.

Jak można przeczytać w rekonstrukcji operacji URIC autorstwa Alexa Binda, o planach Mozambiku i ZANU/ZANLA rodezyjski wywiad (*Rhodesian Intelligence*) dowiedział się od schwytanego żołnierza FPLM, który działał na obszarze Matabelelandu. Według uzyskanych informacji na obszarze Zimbabwe Rodezji działało około 200 członków mozambickiej armii, którzy mieli zakłócić działanie linii kolejowej Rutenga–Beitbridge, którą do zimbabweńsko-rodezyjskiego państwa z RPA dostarczano broń i paliwo. Te wydarzenia stały się podstawą i powodem dla powstania koncepcji operacji URIC. Rodezyjscy sztabowcy chcieli zabezpieczyć drogi komunikacyjne z RPA, odciążyć siły zmagające się z partyzantami na południowym wschodzie i na dłuższy czas powstrzymać ZANLA/FPLM od wysyłania kolejnych żołnierzy do walki.

Władze w Salisbury miały uznać, że należy zneutralizować maksymalnie to zagrożenie ze strony Mozambiku i opracowały plan operacji o kryptonimie URIC. Miała ona trzy cele: 1) zakłócić komunikację w prowincji Gaza; 2) zniszczyć niektóre instalacje wojskowe w prowincji Gaza; 3) wpłynąć na Mozambik, by przestał wspierać ZANU/ZANLA. Sama operacja została podzielona na cztery fazy: 1) powietrzne naloty na instalacje wojskowe w prowincji Gaza w Mozambiku; 2) zdominowanie dróg; 3) zniszczenie wielu mostów, dróg i zapory wodnej w Al-deia de Barragem, co doprowadziłoby do znacznych utrudnień w komunikacji między Maputo oraz Malverniam, a także wzdłuż rzeki Limpopo; 4) zniszczenie Mapai, które było największą wspólną bazą ZANLA/FPLM. Mapai już wcześniej było celem ataków, a na przełomie 1976 i 1977 r. było nawet okupowane przez

³⁵ J. Fairey, *Operation Uric*, materiał opublikowany na stronie Rhodesian Army Association, <http://rhodesianforces.org/OperationUric.htm> [dostęp: 18 X 2014 r.].

rodezyjskie siły specjalne zgrupowane w jednostce *Selous Scouts*. Był to główny element operacji Long John (*Operation Long John*)³⁶.

Z militarnego punktu widzenia tama w Aldeia de Barragem, na której znajdowała się przeprawa drogowa i kolejowa, była najważniejsza. Dla powodzenia operacji jej zniszczenie było kluczowe, aby później skupić działania na Mapai. Z jednej strony doprowadziłoby to do komunikacyjnego paraliżu na pograniczu mozambicko-rodezyjskim. Z drugiej strony spowodowałoby to znaczne straty ekonomiczne dla samego Mozambiku, zwłaszcza w sektorze rolniczym. Aldeia de Barragem położone było 150 kilometrów na północny zachód od Maputo i 322 kilometry od granicy z Zimbabwe Rodezją. Zniszczeniu miały ulec także 4 inne mosty. Etap operacji skierowany przeciwko tamie i jej obrońcom miał mieć dwie fazy. Pierwsza oparta była na silnym uderzeniu sił powietrznych, co miało obniżyć morale broniących oddziałów, utrudnić odwrót i zniszczyć zasoby. Druga natomiast polegała na przetransportowaniu piechoty i sił specjalnych, które zniszczyłyby militarne struktury obecnych jeszcze jednostek³⁷.

RhAF sam nie był w stanie zorganizować operacji i dlatego poprosił o pomoc *South African Air Force* SAAF, który dostarczył odrzutowe bombowce Canberra, samoloty transportowe Douglas C-47 „Dakota”, a także helikoptery Puma i Frelon. Wykorzystanie dużych helikopterów było konieczne ze względu na sporą odległość atakowanych obiektów od zimbabweńsko-rodezyjskiej granicy oraz mozambicką silną obronę przeciwlotniczą, zwłaszcza wokół Mapai³⁸.

Faza lądowa operacji URIC miała zostać przeprowadzona przez 360 żołnierzy rekrutujących się z Rodezyjskiej Lekkiej Piechoty (*Rhodesian Light Infantry* RLI), *Rhodesian Special Air Service* oraz wydelegowanych inżynierów. Uważa się, że były to najbardziej elitarne jednostki Zimbabwe Rodezji. W fazie powietrznej zaś planowano użyć 8 samolotów myśliwskich, 12 samolotów transportowych Douglas C-47 „Dakota”, 6 bombowców odrzutowych English Electric Canberra, 6 samolotów do precyzyjnych ataków na cele naziemne Cessna Skymaster 337, zw. Lynx (specjalny francuski model skonstruowany dla rodezyjskiej armii³⁹),

³⁶ J. Fairey, dz. cyt.; P. Chete, *Selous Scouts*, http://www.history-net.com/selous_scouts.html [dostęp: 24 XI 2014 r.]; C. Pessara, *External Operations of the Selous Scouts*, http://selousscouts.tripod.com/external_operations.htm, [dostęp: 24 XI 2014 r.]; *The Rhodesian Light Infantry Regimental Association*, http://www.therli.com/B_History_Chron2.asp [dostęp: 24 XI 2014 r.]; J. W. Chikuhwa, *Zimbabwe: the end of the first republic*, Bloomington 2013, s. 29, http://books.google.pl/books?id=zQ49AQAAQBAJ&pg=PA29&lpg=PA29&dq=mapai+mozambique+zanla&source=bl&ots=ygCaif1Lx9&sig=kGOKejKRDnj0nK-1DV_RAIBD2AiI&hl=pl&sa=X&ei=DwxzVPmUE6SsygPQpYGIAG&ved=0CEAQ6AEwBA#v=onepage&q=mapai%20mozambique%20zanla&f=false [dostęp: 24 XI 2014 r.].

³⁷ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

³⁸ J. Fairey, dz. cyt.

³⁹ Zob. C. Bown, *The Cessna O-2A Super Skymaster Forward Air Control Aircraft*,

oraz 28 śmigłowców. Na uwagę zasługują zwłaszcza te ostatnie. Zimbabwe Rodezja w owym czasie mogła poszczycić się posiadaniem bardzo nowoczesnych śmigłowców, a zwłaszcza: wielozadaniowych Agusta Bell 205A „Cheetah”; popularnie zwanego „Hueya”, a opartego na amerykańskim Bell UH-1 Iroquois; śmigłowca transportowego Aérospatiale SA 330 Puma oraz ciężkiego śmigłowca transportowego Aérospatiale SA 321 Super Frelon. Puma i Super Frelon zostały wypożyczone z RPA na czas działań militarnych. Uznaje się, że operacja URIC przeszła do historii jako największe pod względem użytych środków zaangażowanie Republiki Południowej Afryki w rodezyjski konflikt⁴⁰.

Początek operacji, czyli tzw. D-Day, zaplanowano na niedzielę 2 września 1979 r. o godz. 7 rano. Jednakże ze względu na pogodę przesunięto początek działań na 5 września.

Operacja URIC

Posiadane informacje umożliwiają dokonanie ogólnej rekonstrukcji wydarzeń z pierwszych dni września 1979 r. Znaczny ruch sił powietrznych RPA i Zimbabwe Rodezji na granicy z Mozambikiem zaalarmował FRELIMO i wyczulił na możliwość ataku. Dnia 1 września 1979 r. o godz. 12 operator mozambickiego radaru miał podnieść alarm w związku z zaobserwowaniem znacznej liczby helikopterów. Reakcją Mapai, czyli centrum operacyjnego połączonych sił FRELIMO i ZANU, było postawienie podległych jednostek w stan gotowości i zwiększenie granicznych patroli zarówno lądowych, jak i powietrznych. Ze względów pogodowych operacja URIC musiała zostać przesunięta, lecz nadgraniczny ruch i tak spowodował zwiększoną czujność wroga Salisbury i Pretorii⁴¹.

Operacja – jak wspomniano – miała rozpocząć się 2 września 1979 r., ale ze względu na zachmurzenie, mżawkę, a także zimny wiatr musiała zostać przełożona; w Rodezji na taką pogodę zwyczajowo mówi się *Guti*⁴². Kapitan John Failey od 1 do 4 września 1979 r. zajmował się głównie załadunkiem sprzętu i ludzi. Obsługiwał w tym czasie dwa lotniska: Buffalo Range oraz oddalone o 40 km polne lądowisko Chipinda Pools. Właśnie w Chipinda Pools stacjonowały helikoptery Puma i Frelon⁴³. Samoloty z Republiki Południowej Afryki używały większego lotniska w Buffalo Range, które również obsługiwało samoloty cy-

http://www.ipas.com.au/pages/Page_Aviation_Services_About_the_aircraft.htm [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁴⁰ A. Binda, *Operation URIC* ..., dz. cyt.

⁴¹ Tamże.

⁴² *Guti weather*, <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/guti+weather> [dostęp: 16 X 2014 r.].

⁴³ E. Norris, *Search for Puma Lost at Mapai*, <http://www.ourstory.com/thread.html?t=370994&comments=1>, [dostęp: 24 XI 2014 r.].

wilne. Choć żadne jednostki powietrzne SAAF nie posiadały oznaczeń, to było powszechnie wiadomo, że operacja URIC jest wspólnym przedsięwzięciem RPA i Zimbabwe Rodezji. Samoloty transportowe Douglas C-47 „Dakota” miały za zadanie przerzucić na obszar Mozambiku jednostki Rodezyjskiej Lekkiej Piechoty (*Rhodesian Light Infantry* RLI), której celem było opanowanie głównych dróg. RLI było wspierane poprzez lekkie śmigłowce *Aérospatiale Alouette II* oraz *III*⁴⁴.

Następnego dnia, pomimo przełożenia kluczowej powietrznej części operacji, do realizowania zadania przystąpiły jednostki Rodezyjskiej Lekkiej Piechoty. Do godz. 17 miano przerzucić nieznaną liczbę żołnierzy w rejon Maxaila w Mozambiku, którzy mieli opanować i przejąć kontrolę nad głównymi drogami oraz rozłożyć sprzęt zagłuszający, uniemożliwiając w ten sposób komunikację między jednostkami wroga. Według wciąż niepotwierdzonych informacji w tym dniu miano widzieć co najmniej cztery nieokreślone pojazdy RLI⁴⁵.

Dnia 3 września 1979 r. z baz FRELIMO w Maxaila i Pafuri wysłano meldunki do Mapai o wzmożonej powietrznej aktywności wroga oraz przerzucie pewnej liczby wojsk. W godzinach porannych jeden z helikopterów transportowych miał zostać ostrzelany w okolicach Pafuri, lecz prawdopodobnie uderzenie samolotu typu Cessna Lynx zniszczyło działa przeciwlotnicze. W godzinach popołudniowych zniszczona została droga łącząca Maxaila i Domasse. W tym momencie większość zadań RLI zostało zrealizowanych. Jednakże wciąż nie była rozpoczęta operacja powietrzna, a doniesienia o silnej obronie przeciwlotniczej Mozambiku w rejonie planowanych działań już wtedy miały wzbudzać obawy o bezpieczeństwo jednostek lotniczych⁴⁶.

O wprowadzeniu w życie fazy powietrznej zadecydowały kwestie pogodowe. Dzień 5 września 1979 r. miał być bardzo ładny, co mogło wpłynąć na dokładność i skuteczność działań lotniczych. Właśnie 3 września 1979 r. ostatecznie doprecyzowano szczegóły operacji. Zgodnie z wtedy ustalonym planem dwa dni później miano dokonać zniszczenia kluczowej dla operacji tamy w Aldeia de Barragem. Cztery samoloty myśliwskie Hawker Hunter FGA9 miały zrzucić tzw. golf-bomb⁴⁷, przy czym każdy z nich mógł zabrać na pokład po dwie tego typu

⁴⁴ J. Fairey, dz. cyt.; J. R. T. Wood, *Helicopter Warfare in Rhodesia: 1962–1980*, http://selousscouts.tripod.com/fire_force__part_one.htm [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁴⁵ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Bomba typu Golf została skonstruowana na początku 1977 r. przez RhAF i tylko przez nich była używana. Istniały dwie wersje tejże bomby. Większa, o masie 450 kg, była zrzucana przez samoloty typu Hawker Hunter FGA9. Mniejsze, o nazwie Mini Golf, były na wyposażeniu Cessna Skymaster 337 Lynx; używano je do precyzyjnego atakowania celów. Tego typu bomby wybuchły tuż nad powierzchnią ziemi, a siła eksplozji rozchodziła się po powierzchni. Zob. P. J. H. Petter-Bowyer, *450kg Golf Bomb*, w: „*Winds of Destruction*”, <http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0C->

bomby. Następnie w asyście dwóch samolotów myśliwskich i dwóch samolotów typu Lynx miały przybyć jednostki specjalizujące się w działaniach saperskich w celu zniszczenie tamy. Owi żołnierze mieli zostać przetransportowani dwunastoma śmigłowcami transportowymi Aérospatiale SA 330 Puma oraz sześcioma śmigłowcami wielozadaniowymi Agusta Bell 205A „Cheetah”. W rezerwie zostawiono żołnierzy, których umieszczono w dwóch samolotach transportowych typu Douglas C-47 „Dakota” – załoga to ok. 3 osób, a liczbę pasażerów szacuje się na 28⁴⁸. Zadania miały zostać wykonane do godz. 15.30, a powrót żołnierzy miał nastąpić do 17.00. Dzień później, czyli 6 września, zaplanowano zniszczenie bazy w Mapai. Sześć samolotów myśliwskich Hawker Hunter FGA9 miało zrzucić 12 golf-bomb o godzinie 6.30. Następnie do fazy bombardującej miały przystąpić odrzutowe bombowce Canberra⁴⁹, które mogły przenosić po kilkaset bomb. Kolejne dwa samoloty myśliwskie Hawker Hunter FGA9 oraz dwa samoloty Lynx miały patrolować okolice działań i uniemożliwić dotarcie posiłków do atakowanej bazy. Po trzech godzinach oraz ponownym zatankowaniu i pobraniu bomb do akcji znowu miały wkroczyć samoloty myśliwskie Hawker Hunter FGA9. Zgodnie z planem RhAF i SAAF po tak zmasowanym bombardowaniu Mapai wola walki obrońców miała zostać złamana, a oni mieli dobrowolnie opuścić zajmowany obszar i wycofać się na wschód. Jednocześnie wcześniej przerzucone jednostki RLI oraz SAS miały przygotować zasadzkę na wszystkich trzech głównych drogach wyjazdowych. Celem miała być maksymalizacja strat wroga. Do akcji miano wydelegować 192 żołnierzy przetransportowanych wspomnianymi już śmigłowcami Puma i Cheetah. Uważa się, że trzymanie się planu przez sztab Zimbabwe Rodezji oraz RPA mogło zakończyć się pełnym sukcesem militarnym atakujących. Jednakże z niejasnych przyczyn siły ofensywne zostały zmniejszone, przez co moc ataku znacznie osłabła, dając szansę FRELIMO i ZANU na obronę i ewentualne kontruderzenie⁵⁰.

Dnia 4 września 1979 r. lotnictwo Zimbabwe Rodezji i RPA skupiło się na zapewnieniu dostaw jednostkom RLI oraz SAS przebywającym na obszarze wroga. Jednocześnie wzmocniono przebywające już tam oddziały. Dla operacji lądowej kluczowe było opanowanie skrzyżowania dróg między Chigumane i Chigubo.

C8QFjAF&url=http%3A%2F%2Fwww.rhodesianservices.org%2Fuser%2Fimage%2Fgolfbomb.doc&ei=no1CVLCWMavhywPJroGgBA&usg=AFQjCNEbqnwhIrBe6RIG-32j1MkE0FCTe-g&bvm=bv.77880786,bs.1,d.ZGU [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁴⁸ C-47 Skytrain Military Transport, dane umieszczone na stronie producenta firmy Boeing, <http://www.boeing.com/boeing/history/mdc/skytrain.page> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁴⁹ Zob. *Background to a Bomber. History, Design, Construction and Development of the Canberra*, w: „Flight and Aircraft Engineer. Official Organ of the Royal Aero Club”, 1952, <http://www.flightglobal.com/pdfarchive/view/1952/1952%20-%200163.html> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁵⁰ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

Natomiast z bazy w Mapai wysłano meldunek o niewystarczającej liczbie posiadanych pocisków rakietowych ziemia-powietrze SAM-7 (prawdopodobnie 9K32 Striela-2⁵¹). Owa wiadomość została przechwycona przez atakujących, a samoloty i śmigłowce RhAF i SAAF zostały ostrzeżone. Mapai w meldunku zażądało dostarczenia brakującego sprzętu. Sądząc po jego liczbie – 21 ciężarówek – było oczywiste, że połączone siły FRELIMO i ZANU szukają sposobu, by znaleźć, namierzyć i zniszczyć atakujących⁵².

Formalnie D-Day – jak go określano – operacji URIC nastąpił 5 września 1978 r. Poprzednie dni miały charakter wprowadzający – zabezpieczano wówczas obszar. Czy jednak przygotowania te musiały trwać aż tak długo? Zasadne wydaje się twierdzenie, że w ten sposób FRELIMO i ZANU mieli okazję zebrać siły i przygotować się na główną część operacji. Tym samym atakujący stracili element zaskoczenia, który był decydujący w sytuacji posiadania mniejszej liczby żołnierzy od wroga.

Cały dzień, jak podają świadkowie, był jasny i bezchmurny, co umożliwiło skorzystanie z wszystkich posiadanych sił powietrznych, które miały skupić się na zniszczeniu kluczowych mostów i znacząco utrudnić przemieszczanie się wojsk wroga. Niespodziewanie z rana doszło do niezaplanowanego starcia sił RLI mjr. Pete'a Farndela i SAS mjr. Paula Simmondsa w operacyjnym sektorze Oscar Alpha niedaleko Chigubo w Mozambiku. Prawdopodobnie dowódca 25 plutonu FPLM, chcąc uniknąć bezpośredniej walki, manewrował swoimi ludźmi po całym obszarze i przypadkowo natknął się na zakamuflowanych rodezyjskich żołnierzy. W wyniku starcia zginęło 23 członków plutonu, 1 żołnierz został ranny i schwytany, a 1 uciekł i podniósł alarm, co dodatkowo upewniło obrońców o planowanym ataku. Po stronie atakujących jedynie Farndel został ranny w nogę⁵³.

Ten niespodziewany kontakt częściowo zatrzymał operację URIC. Wydaje się, że w połączonym sztabie Zimbabwe Rodezji i RPA zastanawiano się, czy pomimo wykrycia sił interwencyjnych kontynuować działania. Tym samym tracono cenny czas, który jednak piloci maszyn nadrobili, i atak na tamę w Aldeia de Barragem odbył się zgodnie z planem. Cztery samoloty myśliwskie Hawker Hunter FGA9 zniszczyły baraki i pojazdy znajdujące się w pobliżu tamy. W tym samym czasie dwa samoloty typu Lynx wspierały atak 48 członków SAS, którzy śmigłowcami zostali przetransportowani blisko kilometr od Aldeia de Barragem. Wszystko działo się pod ostrzałem, gdyż artyleria przeciwlotnicza nie została w całości

⁵¹ Zob. SA-7 Grail 9K32 Strela-2 portable air defense missile system MANPADS, http://www.armyrecognition.com/russia_russian_army_light_heavy_weapons_uk/sa-7_grail_9k32_strela-2_portable_air_defense_missile_system_technical_data_sheet_specifications.html [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁵² A. Binda, *Operation URIC* ..., dz. cyt.

⁵³ Tamże.

unieszkodliwiona – chodzi o radzieckie samoczynne i podwójnie sprzężone armaty przeciwlotnicze ZU-23-2 o kalibrze 23 minimetrów⁵⁴. Dopiero SAS udało się przejąć armaty i zwrócić je przeciwko obrońcom. W tym czasie⁵⁵ doszło też do pierwszej straty atakujących. Po tym jak ranny został jeden z rodezyjskich żołnierzy, do ewakuacji wezwano wielozadaniowy śmigłowiec Agusta Bell 205A „Cheetah”, popularnie zwany „Huey”, o numerze seryjnym R6098, który pomylił atakujących z obrońcami⁵⁶. Gdy pilot por. Dick Paxton zauważył błąd, było za późno, gdyż w pobliżu wybuchł pocisk z ręcznego granatnika RPG-7⁵⁷, który urwał wirnik. Technik Alexander Wesson z 8 eskadry RhAF zginął na miejscu, ale pilota uratowano⁵⁸.

Jednym z uczestników opisywanych wydarzeń był kpt. John Fairey. Jego wspomnienia należą do najciekawszych źródeł. Możemy w nich przeczytać, że atakujący żołnierze podczas działań na terytorium Mozambiku spotykali doradców wysyłanych przez państwa komunistyczne z „bloku wschodniego”. Większość była fizycznie eliminowana na miejscu. Wyjątkiem był pewien Bułgar o nieznanych personaliach, który został przewieziony do Republiki Zimbabwe Rodezji, a następnie deportowany do kraju pochodzenia⁵⁹.

Po zajęciu kluczowych pozycji wokół tamy i w pobliskiej miejscowości przystąpiono do działań wyburzających. W tym celu podłożono nieznaną liczbę ładunków wybuchowych, po 20 kilogramów każdy. Cała operacja trwała około sześciu godzin. Właśnie w jej trakcie schwytano bułgarskiego inżyniera. Do godziny 16.30 pozostałe ekipy wyburzające podłożyły ładunki wybuchowe i zniszczyły cztery mosty kluczowe dla powodzenia operacji, ale tama nie została ostatecznie zniszczona⁶⁰.

⁵⁴ *Armata przeciwlotnicza ZU-23-2 – polskie odmiany rozwojowe*, <http://dziennikzbrojny.pl/artykuly/art,5,50,2550,wojska-ladowe,artyleria-lufowa,armata-przeciwlotnicza-zu-23-2-polskie-odmiany-rozwojowe>, [dostęp: 24 XI 2014 r.]; *23-mm Twin Anti-Aircraft Artillery Gun ZU - 23 (2A13)*, <http://www.enemyforces.net/artillery/zu23.htm>, [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁵⁵ W literaturze pojawia się czasami błędna data zestrzelenia śmigłowca – 3 września 1979 r.

⁵⁶ J. Hayles, *Zimbabwe Air Force Aircraft Types Agusta-Bell AB.205A 'Cheetah' * Retired **, <http://www.aeroflight.co.uk/waf/aa-africa/zim/af/types/ab205.htm> [dostęp: 24 XI 2014 r.]; G. du Toit, A. Haggett, G. van Tondet, *Lest We Forget* - 5 September, <http://www.warbooks.co.za/blogs/news/16309859-lest-we-forget-5-september> [dostęp: 24 XI 2014 r.]; J. Gazzola, *Year 1979 accidents*, <http://www.helis.com/database/accidents/?year=1979> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁵⁷ Zob. *RPG-7*, <http://web.archive.org/web/20130821014650/http://militarium.net/viewart.php?aid=440> [dostęp: 24 XI 2014 r.]; film dokumentalny, *Broń, która zmieniła świat odc. 6 Ręczny Granatnik Przeciwpancerny RPG-7*, https://www.youtube.com/watch?v=Pt_U6ceb-gUQ [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁵⁸ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

⁵⁹ J. Fairey, dz. cyt.

⁶⁰ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

W bazie Mapai zapanował informacyjny chaos; nie wiadano nic o działaniach atakujących. Raporty, jakie dochodziły do centrum, sugerowały znaczne postępy wroga w różnych częściach prowincji Gaza w Mozambiku. Baza w Mabalane donosiła o atakujących znacznych siłach powietrznych. Xai-Xai, gdzie w owym czasie przebywał dowódca Mapai, przesłało meldunek o ataku wroga na moście w Chibuto oraz zniszczeniu przeprawy. Baza w Moambo przesłała meldunek o silnych nalotach i rozłożeniu jednostek lądowych wroga w okolicach miasta Magudo/Magude (w literaturze pojawia się różnica w nazwie). Z tego też powodu pierwsze rozkazy, które wyszły z Mapai, były nieprecyzyjne i taktycznie błędne – wysyłano dostępne oddziały nie tam, gdzie były najpotrzebniejsze⁶¹.

Po zburzeniu czterech mostów atakujący napotkali na poważny problem. Kapitan Charlie Small odpowiadał za zniszczenie tamy w Aldeia de Barragem, lecz po planowej eksplozji okazało się, że linia kolejowa została przecięta, śluza uszkodzona, lecz droga pozostała na tyle sprawna, iż umożliwiała przejazd lekkich pojazdów. Jak się po latach okazało, budowniczowie tamy użyli więcej materiału, niż było przewidziane w projekcie. O godzinie 18.00 wszystkie jednostki saper-skie zostały wycofane i szykowano się do ataku na Mapai, który miał nastąpić następnego dnia⁶².

Jeśli chodzi o obrońców, to wiadomo, że o godzinie 20.00 wysłano do Xai-Xai meldunek. Wysyłającymi były niedobitki z Aldeia de Barragem. Donosili o 6 zabitych i nieznanej liczbie rannych. Wyraźnie prosili o posiłki i broń przeciwlotniczą. Jednocześnie poinformowali o zestrzeleniu śmigłowca. Ów raport został przekazany do Maputo. Natomiast z bazy w Maxaila wyszedł meldunek o ciężkich bombardowaniach i prośbie o środki medyczne dla 4 rannych. Pafuri wysłało informację do wszystkich, iż drogi zostały zaminowane⁶³.

Planiści z Zimbabwe Rodezji i RPA na dzień 6 września 1979 r. przygotowali atak na Mapai, czyli realizację fazy 4. operacji. Wszystko rozpoczęło się o godzinie 6.35, kiedy to samoloty myśliwskie Hawker Hunter FGA9 dokonały nalotu. Według wspomnień atakujących baza miała być nieprzygotowana na ewentualną walkę – na środku placu miała trwać zbiórka, a wielu żołnierzy atak zastał podczas wykonywania porannej toalety lub w trakcie posiłku. Podczas nalotu miało zginąć 22 obrońców, a rannych – 32. Miano zniszczyć budynek dowodzenia, łączności oraz jeden arsenał. Podczas drugiej fali powietrznego ataku wysadzono składowisko paliwa oraz główną stację radarową z działkami przeciwlotniczymi. Po odwróceniu samolotów do akcji przystąpiły śmigłowce, które miały przetransportować jednostki lądowe. Lotnictwo skupiło się na zniszczeniu radarów oraz

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

unieszkodliwieniu obrony przeciwlotniczej, plany piechoty uległy natomiast w tym momencie zmianie. Zamiast oblegać Mapai 200 lekko uzbrojonych żołnierzy z SAS i RLI miało zdobyć szturmem obóz i samo miasto. Samoloty swoje zadanie wykonały szybko, a po nich helikoptery przewiozły siły lądowe. Sukces operacji powietrznej został jednak przysłonięty zestrzeleniem helikoptera Puma z SAAF. Trzech członków załogi oraz czternastu żołnierzy Zimbabwe Rodezji zginęło na miejscu⁶⁴. Wśród zabitych był kpt. Charlie Small, który uchodził za najlepszego eksperta w dziedzinie ładunków wybuchowych. Uznaje się, że zestrzelenie Pumy i śmierć czternastu wojskowych to w historii Rodezyjskich Sił Bezpieczeństwa (*Rhodesian Security Forces*) największa strata w jednej bitwie pod względem liczebnym. Przez cały dzień 6 września trwały zacięte walki, ale atakujący byli w mniejszości, gorzej uzbrojeni, przez co postępy były skromne⁶⁵.

W trakcie tej fazy jeden śmigłowiec Agusta Bell 205A „Cheetah” ze względu na problemy z wirnikiem musiał zostać wycofany z działań. Z kolei drugi śmigłowiec Aérospatiale SA 330 Puma podczas przelotu natknął się na umocnioną pozycję obronną i został zestrzelony. Do zestrzelenia pumy, który nosił kryptonim „Hotel Four”, użyto ręcznego granatnika RPG-7, a pocisk wybuchł tuż za fotelem pilota. Miejsce katastrofy szybko odnaleziono, lecz ewakuacja ciał miała nastąpić już po zdobyciu Mapai. W ostateczności to nigdy nie nastąpiło⁶⁶.

Jednostki lądowe zostały o czasie przetransportowane, a śmigłowce wycofały się, by uzupełnić paliwo. Jednakże posuwanie się żołnierzy RLI i sił specjalnych było bardzo utrudnione ze względu na silny ogień zaporowy. Działka przeciwlotnicze używano do zwalczania tak jednostek powietrznych, jak i naziemnych formacji atakujących. Kiedy w końcu żołnierze Zimbabwe Rodezji dotarli do Mapai, natknęli się na umocnienia, które zostały zaprojektowane i zbudowane przez dziewięciu doradców, którzy przybyli do Mozambiku z ZSRR. Według wcześniejszych planów zmasowany atak lotniczy miał zdeorganizować obrońców i w obliczu bezpośredniego starcia doprowadzić do chaotycznego odwrotu i porzucenia bazy. Okazało się inaczej i doszło do walki na krótkim dystansie. Poza tym sytuacja obrońców była lepsza, gdyż mieli przygotowane wspomniane

⁶⁴ Śmierć ponieśli Jacobus Briel z RLI; Bruce Burns z Rhodesian Corps of Engineers RCE; Aidan Colman z RLI; Jeremy Crow z RLI; kpt. Johannes du Plooy z RLI; kpr. LeRoy Duberly z RCE; Brian Enslin z RLI; st. szer. Peter Fox z RCE; kpr. Gordon Fry z RLI; sierż. Michael Jones z RCE; Stephen King z RLI; Colin Neasham z RLI; David Prosser z RLI; kpt. Charles Small z RCE; por. Nigel Osborne z SAAF; sierż. Dirk Retief z SAAF; kpt. Paul Velleman z SAAF.

Rhodesian Services Association Incorporated, September 2012, biuletyn organizacji zarejestrowanej w Nowej Zelandii, <http://www.rhodesianservices.org/user/image/publication09-2012.pdf> [dostęp: 24 XI 2014 r.].

⁶⁵ J. Fairey, dz. cyt.

⁶⁶ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

naziemne fortyfikacje obronne. Rodezyjczycy mieli być zaskoczeni wolą walki, a zwłaszcza siłą ognia z moździerzy i dział bezodrzutowych (*Recoilles Rifle* – RCL-R)⁶⁷. Według Stephena A. Emersona podstawowym typem radzieckich dział bezodrzutowych używanych w Mozambiku były B-10 o kalibrze 82 milimetrów⁶⁸. Ze względu na krótki dystans użycie powietrznego wsparcia było dość utrudnione⁶⁹.

W tym czasie z Mapai wysłano następującą wiadomość:

*Do wszystkich, szefa sztabu sił lądowych i wszystkich dowódców baz. Od 6.30 aż do teraz trwa walka w dowództwie brygady zarówno z lotnictwem, jak i z jednostkami powietrznodesantowymi. Są zabici i ranni. Walka wciąż trwa. Podobnie jest w Chocue i Aldeia de Barragem*⁷⁰.

Równie niespokojnie miało być w sztabie atakujących, gdzie nie spodziewano się tak wysokich strat osobowych.

Przez następne kilka godzin wokół bazy Mapai trwała wymiana ognia między obrońcami z FPLM i ZANLA a atakującymi członkami Rodezyjskich Sił Zbrojnych, którzy posiadali mniej liczne pododdziały oraz byli słabiej uzbrojeni od obrońców; dotyczyło to zwłaszcza broni ciężkiej. Przewaga związana z panowaniem w powietrzu w tym momencie przestała mieć znaczenie. Poza tym zygzakowaty system okopów (*zig-zag*) spowodował, że postępujący żołnierze RLI i SAS w pewnym momencie zostali nawet otoczeni. Tym samym siła ataku znacząco osłabła, a zmęczenie miało być coraz bardziej widoczne. W związku z możliwością zwiększenia i tak już dużych nieplanowanych strat osobowych podjęto decyzję o odwołaniu sił atakujących. Piechota musiała przebyć około 8 kilometrów na północny zachód pod silnym ostrzałem, ale nikt nie został ranny. Następnie pod osłoną samolotów typu Lynx wszystkich ewakuowano. Ostatnim akordem operacji URIC było zrzućenie z wysokości 20 tysięcy stóp bomb z 6 samolotów English Electric Canberra, które praktycznie zniszczyły całą bazę. Po tym wydarzeniu operacja została rozwiązana⁷¹.

⁶⁷ Zob. *Recoilless Rifles brought about portable, large-caliber direct firepower at the infantry level*, <http://www.militaryfactory.com/smallarms/recoilless-rifles.asp> [dostęp: 25 XI 2014 r.].

⁶⁸ S.A. Emerson, *The Battle for Mozambique*, Pinetown 2014, s. 16, http://books.google.pl/books?id=AKIZBAAAQBAJ&pg=PA16&dq=recoilless+rifle+mozambique&source=bl&ots=vhmZK4DeNr&sig=UpYbijv0KB0FILUID-HGBXLL_6I&hl=pl&sa=X&ei=bER0VNuxEMa7ygONw4CoBQ&ved=0CDcQ6AEwAw#v=onepage&q=recoilless%20rifle%20mozambique&f=false, [dostęp: 25 XI 2014 r.].

⁶⁹ A. Binda, *Operation URIC ...*, dz. cyt.

⁷⁰ *General, chief of staff ground forces, and all command commanders. From 06.30 hrs until now there is combat at Bde HQ both by air and airborne troops. There are dead and wounded. Up till now the same situation continues. The same as in Chocue and Aldeia de Barragem*. Tamże.

⁷¹ Tamże.

Rozkaz odwrotu wydał późnym popołudniem 6 września 1979 r. główny dowódca sił Zimbabwe Rodezji gen. Walls. Nie był on jednak w stanie zebrać ciała z zestrzelonego helikoptera Puma. Zdecydował się zniszczyć wrak za pomocą 450-kilogramowej bomby określanej mianem „Golf”, która była produkowana przez i dla RhAF, a zrzucono ją z samolotu myśliwskiego Hawker Hunter FGA9⁷². Manewr ten jednak się nie powiódł.

Dzień 7 września 1979 r. upłynął pod znakiem zmasowanych ataków lotniczych. Obawa, że do walki mogłyby zostać wysłane myśliwce Mozambickich Sił Powietrznych (*Mozambican Air Force*), nie potwierdziły się. Generał Walls został zastąpiony na stanowisku dowódcy operacji przez komandora pilota – Air Commodore – Normana Walsha. Siły lądowe nie brały większego udziału w walkach. Ze względu na pogodę w następnych dniach siły powietrzne zostały uziemione, a jednostki lądowe skupiły się na kontrolowaniu opanowanych dróg⁷³.

Według kpt. Faireya operacja URIC nie powiodła się z dwóch powodów. Po pierwsze nie zniszczono tamy w Aldeia de Barragem, a po drugie nie zajęto Mapai. W pierwszym przypadku powodem była niewiedza, a w konsekwencji wykorzystanie niedostatecznej ilości materiałów wybuchowych. W drugim przypadku błędem miała być zmiana idei oblężenia Mapai na rzecz szybkiego szturmu. Atakujący nie mieli wsparcia artylerii ani czołgów, nie posiadali też żadnej broni ciężkiej. Wsparcie powietrzne okazało się niewystarczające. Prawdopodobnie źle oszacowano siły wroga, a poza tym miały istnieć podejrzenia, że w samym dowództwie RLI był szpieg⁷⁴. W ten sposób ZANLA i armia Mozambiku wiedzieli o planowanej operacji i byli przygotowani. Jednakże według kpt. Faireya osiągnięto przynajmniej dwa cele. Operacja miała poważnie zakłócić komunikację w prowincji Gaza, a mozambicki prezydent Machel miał mocno naciskać na Roberta Mugabe, by ten przystąpił do rozmów w Lancaster House⁷⁵.

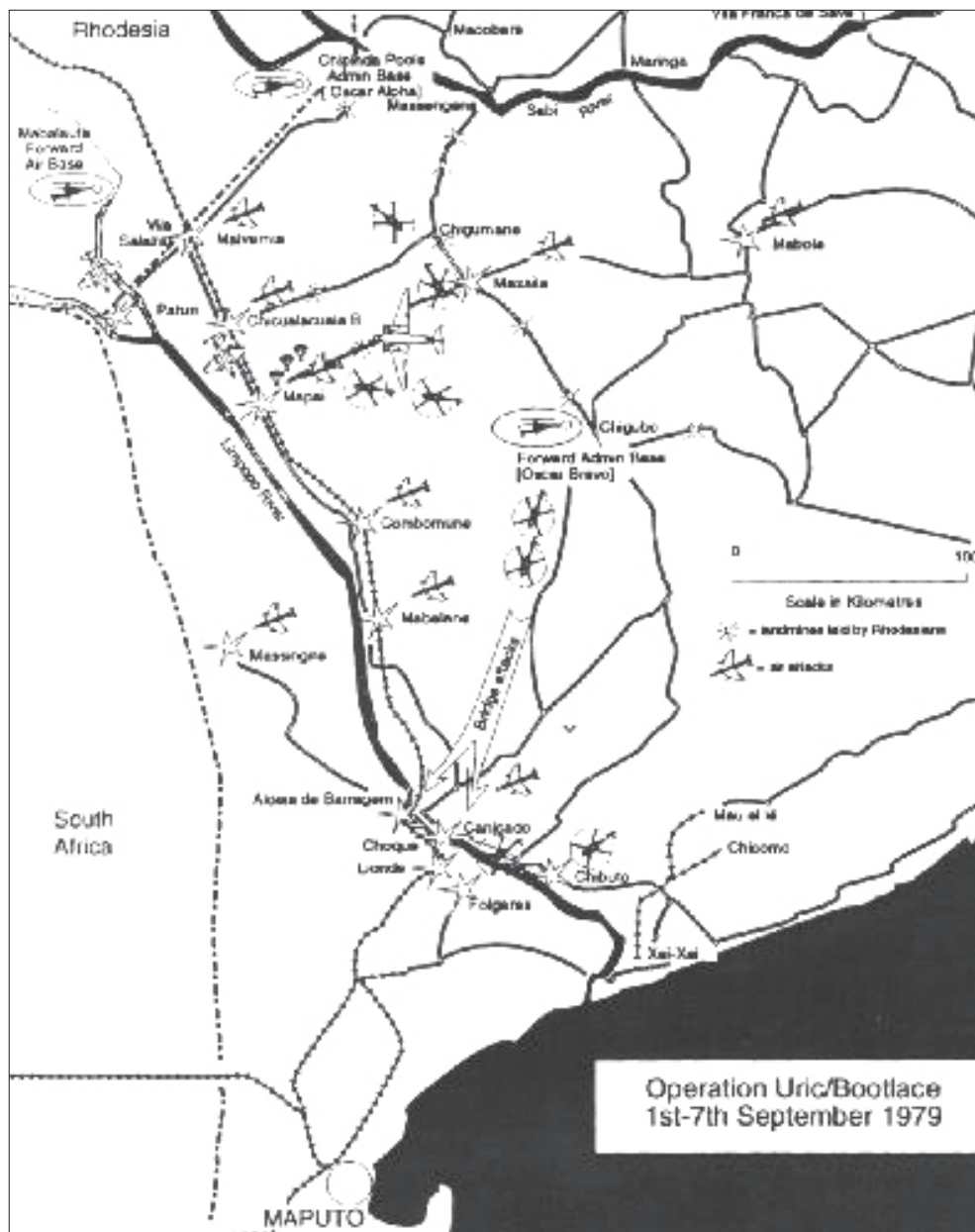
⁷² P. J. H. Petter-Bowyer, *450kg Golf Bomb*, w: „*Winds of Destruction*”, <http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0C-C8QFjAF&url=http%3A%2F%2Fwww.rhodesianservices.org%2Fuser%2Fimage%2F-golfbomb.doc&ei=no1CVLCWMavhywPJroGgBA&usg=AFQjCNEbqnwhIrBe6RIG-32j1MkE0FCTe-g&bvm=bv.77880786,bs.1,d.ZGU> [dostęp: 18 X 2014 r.].

⁷³ J. Fairey, dz. cyt.

⁷⁴ Zob. C.M. Lohman, R.I. MacPherson, *Rhodesia: Tactical Victory, Strategic Defeat*, 1983, materiały po konferencji i sympozjum na Marine Corps Command and Staff College and Marine Corps Development and Education Command, <http://www.rhodesia.nl/Rhodesia%20Tactical%20Victory.pdf> [dostęp: 25 XI 2014 r.].

⁷⁵ J. Fairey, dz. cyt.

Mapa nr 1. Mapa sytuacyjna operacji URIC (Bootlace wg RPA)

Źródło: A. Binda, *OPERATION URIC – GAZA, MOCAMBIQUE, 1-7 Sept 1979*, <http://rhodesianforces.org/OperationUric-GAZAMozambique.htm> [dostęp: 1 II 2017].

Zakończenie

Operacja URIC – obok operacji MIRACLE, która miała miejsce od 28 września do 1 października 1979 r. w Chimoio – to największe operacje zagraniczne nie tylko Zimbabwe Rodezji, ale także wcześniejszej Republiki Rodezji. Obie wykazały jedną podstawową rzecz: Salisbury pod względem technologicznym zaczęło ustępować wrogo nastawionym sąsiadom, zwłaszcza w zakresie broni ręcznej ciężkiej. Nawet jeśli wciąż udawało się dominować w powietrzu, to mankamentem była niedostateczna liczba maszyn, które musiały wracać po paliwo i amunicję, a tym samym pozostawiać jednostki naziemne bez potrzebnego wsparcia na kilka godzin. Tym samym ostatnia faza kryzysu rodezyjskiego to przegrane bitwy pomimo mniejszych strat własnych.

Jeśli chodzi o polityczny wymiar operacji URIC, przyjmuje się, że osiągnięto sukces, gdyż Robert Mugabe miał zostać przez Samora Machela zmuszony do uczestnictwa w pokojowej konferencji w Lancaster House. Sama konferencja odbyła się od 1 do 7 sierpnia 1979 r. w Lusace, gdzie zebrała się Brytyjska Wspólnota Narodów. Tam tzw. państwa frontowe, a także Australia wymusiły na Londynie oraz na nowym premierze Margaret Thatcher decyzję o zorganizowaniu konstytucyjnej konferencji w Lancaster House⁷⁶. Szczególną rolę w tym nacisku mieli Kenneth Kaunda i Julius Nyerere. Sprzeciw wobec brytyjskich propozycji wyraził wicepremier Muzorewa (domagał się uznania „porozumienia wewnętrznego”), Robert Mugabe natomiast w swoich wypowiedziach był chłodny i zaakcentował konieczność odsunięcia Smitha i Muzorewy od władzy, a także likwidację sił rządowych.

Dnia 14 sierpnia 1979 r. Londyn oficjalnie wysłał zaproszenia na konferencję, która miała zacząć się 10 września 1979 r. Przy pewnych wątpliwościach wszystkie strony konfliktu owo zaproszenie przyjęły (chodziło o obecność strony rządowej w przyszłym parlamencie, a także kontrolę przebiegu powszechnych wyborów przez metropolię). Sama konferencja trwała od 10 września do 21 grudnia 1979 r. Ostatecznie 18 kwietnia 1980 r. Zimbabwe uzyskało niepodległość, a nowym premierem został Robert Gabriel Mugabe.

Słowa kluczowe: *Republika Zimbabwe Rodezja, Afrykański Narodowy Związek Zimbabwe, Afrykańska Armia Wyzwolenia Narodowego Zimbabwe, Frontu Wyzwolenia Mozambiku, Robert Mugabe, Douglas Ian Smith, Samora Machel*

⁷⁶ Członkowie Wspólnoty, w liczbie 39, przyjęli następujące zasady rozwiązania kryzysu rodezyjskiego: rządy większościowe; krytyka „porozumienia wewnętrznego”; niepodległość względem metropolii; w rozmowach biorą udział wszyscy; szybkie zakończenie kryzysu; nowa, demokratyczna konstytucja; reprezentacja narodu zgodna z wynikami wyborów, które winny odbyć się pod nadzorem metropolii; zakończenie walk i zniesienie sankcji. Za: H. Zins, *Historia Zimbabwe*, Warszawa 2003, s. 167.

Summary

Operation URIC – the largest foreign military operation of the Republic of Zimbabwe Rhodesia

Operation URIC, which lasted from 1 to 7 September 1979, is the largest military involvement of the Republic of Zimbabwe Rhodesia abroad. It was carried out together with the South African Air Force. The aim was to prevent further guerrilla action by the combined forces of Zimbabwe African National Liberation Army and Forças Populares de Libertação De Moçambique. Operation was a failure in military, but there was a political success.

Keywords: *Republic of Zimbabwe Rhodesia, Zimbabwe African National Union, Zimbabwe African National Liberation Army, Mozambique Liberation Front, Robert Mugabe, Douglas Ian Smith, Samora Machel*

Bibliografia

Opracowania

- Chityo Knox, Rupiya Martin, *Tracking Zimbabwe's political history: The Zimbabwe Defence Force from 1980–2005*, London 2006.
- Chołaszczyński Krystian, *Etnopolityka jako funkcjonalny element kształtujący system polityczny Republiki Zimbabwe*, Toruń 2014.
- Chołaszczyński Krystian, *Z dziejów apartheidu w Afryce. Rządy Douglasa Iana Smitha w Rodezji Południowej*, „Pro Fide Rege et Lege” 2010, nr 2(66)
- Dobosiewicz Zbigniew, Łętocha Tadeusz, Malinowski Marek Jan, „Białe imperium” Południowej Afryki, Warszawa 1974.
- Malinowski Marek Jan, *Białe mocarstwo Czarnego Lądu*, Warszawa 1986.
- Malinowski Marek Jan, *Zimbabwe u wrót niepodległości*, Warszawa 1980.
- Ratajski Lech, *Afryka*, Warszawa 1963.
- Royle Trevor, *Winds of Change. The end of Empire in Africa*, Cambridge 1996.
- Solarz Marcin Wojciech, *Walka o władzę w Zimbabwe w latach 2000–2002*, Warszawa 2006.
- Zins Henryk, *Historia Zimbabwe*, Warszawa 2003.

Internet

- Binda Alex, *Operation URIC–Gaza, Mozambique*, <http://www.rhodesia.nl/uric1.htm>.
- Binda Alex, *The Saints The Rhodesian Light Infantry*, Johannesburg 2007, http://books.google.pl/books?id=OgAMVbWYTssC&pg=PA3&hl=pl&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false.
- Chete Pamwe, *Selous Scouts*, http://www.history-net.com/selous_scouts.html.
- Chikuhwa W. Jacob, *Zimbabwe: the end of the first republic*, Bloomington 2013, http://books.google.pl/books?id=zQ49AQAQBAJ&pg=PA29&lpg=PA29&dq=mapai+mozambique+zanla&source=bl&ots=ygCaif1Lx9&sig=kGOKejKRDnj0nK1DV_RAIBD2Ail&hl=pl&sa=X&ei=DwxzVPmUE6SsygPQpYGIAQ&ved=0CEAQ6AEwBA#v=onepage&q=mapai%20mozambique%20zanla&f=false.

- Emerson A. Stephen, *The Battle for Mozambique*, Pinetown 2014, http://books.google.pl/books?id=AKIZBAAAQBAJ&pg=PA16&lpg=PA16&dq=recoilless+rifle+mozambique&source=bl&ots=vhmZK4DeNr&sig=UpYbijv0KB0FILUID-HGBXLL_6I&hl=pl&sa=X&ei=bER0VNuXEMa7ygONw4CoBQ&ved=0CDcQ6AEwAw#v=onepage&q=recoilless%20rifle%20mozambique&f=false.
- Fairey John, *Operation Uric*, <http://rhodesianforces.org/OperationUric.htm>.
- Johnson R.W., Mhanda Wilfred, *How Mugabe came to Power*, <http://www.lrb.co.uk/v23/n04/rw-johnson/how-mugabe-came-to-power>.
- Lohman M. Charles, MacPherson I. Robert, *Rhodesia: Tactical Victory, Strategic Defeat*, 1983, <http://www.rhodesia.nl/Rhodesia%20Tactical%20Victory.pdf>.
- Mozambican Peace Process in Perspective*, http://www.c-r.org/sites/default/files/accord%20Mozambique_Key%20actors.pdf.
- Norris Eddy, *Search for Puma Lost at Mapai*, <http://www.ourstory.com/thread.html?t=370994&comments=1>.
- Pessara Chris, *External Operations of the Selous Scouts*, http://selousscouts.tripod.com/external_operations.htm.
- Petter-Bowyer J.H. Peter, *450kg Golf Bomb*, <http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAF&url=http%3A%2F%2Fwww.rhodesianservices.org%2Fuser%2Fimage%2Fgolfbomb.doc&ei=no1CVLCW MavhywPJroGgBA&usg=AFQjCNEbqnwhIrBe6RLG32j1MkE0FCTe-g&bvm=bv.77880786,bs.1,d.ZGU>.
- Rhodesian Services Association Incorporated*, September 2012, <http://www.rhodesianservices.org/user/image/publication09-2012.pdf>.
- Robinson David Alexander, *Curse on the Land: A History of the Mozambican Civil War*, 2006, <http://www.adelinotorres.com/teses/David%20Robinson,%20Curse%20on%20the%20Land-History%20of%20the%20Mozambican%20Civil%20War.pdf>.
- The Rhodesian Light Infantry Regimental Association*, http://www.therli.com/B_History_Chron2.asp.
- What is Chimurenga?*, http://www.zambuko.com/mbirapage/resource_guide/pages/music/chimurenga.html.